

Bo'lg'usi o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning psixologik jihatlari

Azimboyeva Yorqinoy Mansurbek qizi

Urganch davlat universiteti magistri

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda bo'lg'usi o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning psixologik jihatlari tahlil qilinadi. O'qituvchilik professionalligi asosan kommunikativ qobiliyatlar bilan bog'liq bo'lib, bu esa o'quvchilar bilan samarali muloqot qilishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida kommunikativ kompetentlikning asosiy komponentlari, jumladan, til ko'nikmalari, emotsional intellekt va ijtimoiy muloqot strategiyalari ko'rib chiqiladi. Psixologik jihatlarining o'z ichiga olgan asosiy elementlari: shaxsiy xususiyatlar (masalan, ishonch, ochiqlik), stressni boshqarish qobiliyatlari va konfliktlarni hal etish usullari hisoblanadi. Ushbu jihatlar orqali kelajakdagi o'qituvchilarning muloqot qilish mahoratini oshirish va ularni yanada samarali pedagogik faoliyatga tayyorlash mumkin. Tadqiqot natijalari bo'yicha kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish uchun maxsus treninglar va psixologik trening dasturlari taklif etiladi. Ushbu dasturlar bo'lajak pedagoglarning professional rivojlanishiga hamda ta'lim jarayonidagi samaradorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda. Umuman olganda, bu tadqiqot bo'lg'ushi o'qituvchilar uchun zarur bo'lgan psixologik ko'nikmalarni aniqlab berib, ularning professional faoliyatida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, empatiya, aktiv tinglash, konfliktni hal qilish, guruh dinamikasi,

Аннотация: В данном исследовании анализируются психологические аспекты развития коммуникативной компетентности будущих учителей. Профессионализм педагога в основном связан с коммуникативными навыками, которые играют важную роль в эффективном общении со студентами. В ходе исследования рассматриваются основные компоненты коммуникативной компетентности, включая языковые навыки, эмоциональный интеллект и стратегии социального общения. К основным элементам психологических аспектов относятся: личностные качества (например, доверие, открытость), навыки управления стрессом и методы разрешения конфликтов. Благодаря этим аспектам можно улучшить

коммуникативные навыки будущих учителей и подготовить их к более эффективной педагогической деятельности. По результатам исследования предложены специальные тренинговые и психологические программы тренинга для развития коммуникативной компетентности. Ожидается, что данные программы окажут положительное влияние на профессиональное развитие будущих учителей и эффективность образовательного процесса. В целом, в этом разделе исследования определяются психологические навыки, необходимые учителям, чтобы помочь им добиться успеха в профессиональной карьере.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, эмпатия, активное слушание, разрешение конфликтов, групповая динамика,

Abstract: This study analyzes the psychological aspects of developing communicative competence of future teachers. Teaching professionalism is mainly related to communication skills, which play an important role in effective communication with students. During the study, the main components of communicative competence, including language skills, emotional intelligence and social communication strategies are considered. The main elements of psychological aspects include: personality traits (eg trust, openness), stress management skills and conflict resolution methods. Through these aspects, it is possible to improve communication skills of future teachers and prepare them for more effective pedagogical activity. According to the results of the research, special training and psychological training programs are offered for the development of communicative competence. These programs are expected to have a positive impact on the professional development of future teachers and the effectiveness of the educational process. Overall, this research section identifies the psychological skills necessary for teachers to help them succeed in their professional careers.

Key words: communicative competence, empathy, active listening, conflict resolution, group dynamics,

Kirish:

Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish, ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirish va o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish uchun muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi sifatida faoliyat yuritadigan shaxslar, nafaqat bilim berish, balki ijtimoiy ko‘nikmalarni ham rivojlantirishi zarur. Bu jarayonda psixologik jihatlar katta rol o‘ynaydi.

1. Kommunikativ kompetentlik nima?

Kommunikativ kompetentlik — bu shaxsning muloqot qilish qobiliyati, ya'ni til va nutq vositalaridan foydalanib, maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar to'plamidir. U quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

- Til ko'nikmalari: O'z fikrlarini ravon ifoda etish qobiliyati.

- Ijtimoiy ko'nikmalar: Boshqalar bilan muloqotda ijtimoiy kontekstni tushunish va hisobga olish.

- Emotsional intellekt: Boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga ta'sir etish qobiliyati.

2. Psixologik jihatlar

Bo'lg'usi o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda bir qancha psixologik jihatlar mavjud:

- O'z-o'zini anglash: O'qituvchilar o'z kuchli va zaif tomonlarini bilishi kerak. Bu ularning o'zlariga ishonch hosil qilishiga yordam beradi.

- Emotsiyalarni boshqarish: Muloqot jarayonida emotsiyalarni nazorat qilish qobiliyati, o'qituvchining ta'sirchanligini oshiradi.

- Empatiya: O'qituvchi boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishi va ularga mos ravishda javob berishi muhimdir. Bu o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarini yaxshilashga yordam beradi.

- Ijtimoiy vaziyatlarni tahlil qilish: Har xil ijtimoiy vaziyatlarda qanday munosabatda bo'lishni bilish, kommunikativ kompetentlikning muhim jihati hisoblanadi.

Bo'lg'usi o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish psixologik jihatlari orqali amalga oshirilishi zarur. Ularning emotsional intellekti, empatiya ko'nikmalari va ijtimoiy vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyatlari ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun muhim omillar hisoblanadi. Kelajakda sifatli ta'lim berishda bu jihatlar albatta e'tiborga olinishi kerak.

Asosiy qism: Bo'lg'usi o'qituvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning psixologik jihatlari muhim ahamiyatga ega, chunki bu kompetensiya o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi samarali aloqa uchun zarurdir. Ushbu jihatlar quyidagilardan iborat:

1. O'zini anglash va o'z-o'zini tarbiyalash

O‘qituvchi o‘zining shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini va kamchiliklarini bilishi lozim. O‘z-o‘zini anglash orqali u o‘z kommunikativ usullarini rivojlantirishi mumkin.

2. Emotsional intellekt

O‘qituvchilar emotsional intellektni rivojlantirishlari muhimdir. Bu boshqalarning hissiyotlarini tushunish, ularga empatiya ko‘rsatish va ijtimoiy vaziyatlarda munosabatlarni boshqarish qobiliyatidir.

3. Ijtimoiy ko‘nikmalar

Ijtimoiy ko‘nikmalar – bu muloqot jarayonida kerak bo‘lgan qobiliyatlar to‘plami. Ular orasida tinglash, muloqot qilish, munosabatlarni yaratish va saqlash kabi ko‘nikmalar mavjud.

4. Konfliktlarni hal qilish

O‘qituvchi sifatida, muammolarga duch kelganda konfliktlarni hal qilish qobiliyati juda muhimdir. Bu jarayonda psixologik strategiyalarni qo‘llash, masalani mantiqan baholash va barcha tomonlarning manfaatlarini hisobga olish zarur.

5. Interpersonal aloqalar

Samarali kommunikatsiya uchun interpersonal aloqalar o‘rnatish zarur. Bu o‘qituvchilarga talabalari bilan yaxshi munosabatlar o‘rnatishga yordam beradi va ularning motivatsiyasini oshiradi.

6. Madaniy farqlarni tushunish

Turli madaniyatlarga ega bo‘lgan talabalar bilan ishlaganda, madaniy farqlarni tushunish va ularga moslashish ham muhimdir. Bu kommunikativ kompetentsiyaning asosiy jihatlaridan biridir.

7. Treninglar va amaliy mashg‘ulotlar

Psixologik jihatlarini rivojlantirish uchun treninglar o‘tkazish va amaliy mashg‘ulotlarda qatnashish foydalidir. Bunday mashg‘ulotlar muloqot ko‘nikmalarini oshiradi hamda o‘qituvchilarning tajribasini kengaytiradi.

Ushbu psixologik jihatlar bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini oshirishda katta ahamiyatga ega bo‘ladi hamda ularning professional faoliyatida muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi.

Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning psixologik jihatlarini hozirgi kunda ta‘lim tizimida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mavzuning dolzarbligi bir nechta asosiy omillarga bog‘liq:

1. Ta'limning zamonaviy talablari: Hozirgi zamon ta'limi o'quvchilarning faolligini, mustaqil fikrlashini va ijodkorligini rag'batlantirishni talab qiladi. Bu jarayonda o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligi muhim rol o'ynaydi.

2. Ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar: Globalizatsiya va madaniy diversifikatsiya sharoitida, o'qituvchilar turli ijtimoiy guruhlar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatiga ega bo'lishlari zarur.

3. Psixologik omillar: O'qituvchilarning muloqot qilish qobiliyatlari ularning shaxsiy xususiyatlariga, stressga bardoshlilik darajasiga, emotsional intellektga va boshqalarga bog'liqdir. Shuning uchun psixologik jihatlarni hisobga olish muhimdir.

4. O'quv jarayonidagi innovatsiyalar: Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodlar o'qituvchidan muloqot qilish qobiliyatini talab qiladi, bu esa ularning professional rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

5. Tarbiyaning sifatini oshirish: O'qituvchining kommunikativ kompetentligi nafaqat uning professional faoliyatida, balki talabalarning shaxsiy rivojlanishida ham muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetentlikni rivojlantirishning psixologik jihatlarni chuqur o'rganish zarurati paydo bo'ladi. Bu nafaqat pedagogik metodlarni yaxshilashga yordam beradi, balki umumiy ta'lim sifatini oshirishga ham xizmat qiladi.

O'qituvchining kommunikativ kompetentligi mezonlarini aniqlash zaruriyati kommunikativ kompetentligining yuqori, o'rta, past kabi uch darajasini ajratish imkonini berdi. Kommunikativ kompetentlikning yuqori darajasi o'qituvchining o'quvchilar bilan insonparvarlik o'zaro munosabatlarining yaqqol ifodalangan yo'nalganligi bilan tavsiflanadi, ularda har ikki ishtirokchi mazkur jarayonning sub'ektlari sifatida xizmat qiladi, bunda ularni har birining shaxsi anglanadi va noyob, qaytarilmas sifatida qabul qilinadi. Bundan tashqari, o'qituvchi bolalar bilan muloqotga ehtiyoj sezadi va amaliyotda muloqotning axloqiy shakllaridan foydalanadi. Pedagogda verbal va noverbal kommunikatsiya malakalari sezilarli darajada rivojlangan, bunda muloqotning verbal va noverbal komponentining nomuvofiqligi kuzatilmaydi. O'qituvchi o'zining psixologik-fiziologik holatini tartibga solishni biladi. Nizoli vaziyatdan chiqish sifatida hamkorlik usulidan foydalanadi. Kommunikativ kompetentlikning o'rta darajasi o'qituvchining

yetarlicha ifodalanmagan qadriyatli-kommunikativ yo‘nalganliklarini nazarda tutadi. Tashqaridan insonparvar sifatida aniqlanadigan, o‘quvchilar bilan munosabatlar ko‘proq ijtimoiy rollarni bajarish xususiyatiga ega. Bunday o‘qituvchilar bolalar bilan muloqotga alohida ehtiyoj sezmaydilar, muloqotning o‘zi qat’iy chegaralangan, ko‘pincha ijobiy hissiy ifodalarsiz. Bunda kasb zarurati doirasida verbal va noverbal kommunikatsiya malakalari ahamiyatli darajada rivojlangan. O‘qituvchi o‘zining psixologik-fiziologik holatini tartibga solishni biladi, bunda mazkur ma’noda ma’lum hissiy beqarorlik bo‘lishi mumkin. O‘qituvchilarda kommunikativ kompetentlikning past darajasi ularning o‘z qadriyatli yo‘nalishlaridan bir yoki bir necha kommunikativ qadriyatlarni istisno etishlarida belgilandi. O‘qituvchi va o‘quvchining muloqoti insonparvar sifatida tavsiflana olmaydi: o‘quvchilar noqulaylik his etadilar; darsning hissiy ko‘rinishi ko‘proq salbiy; bolalar bilan aloqa 12 mavjud emas. O‘qituvchining xulqida muloqotning verbal va noverbal tashkil etuvchisining nomuvofiqligi mavjud. O‘qituvchi ko‘pincha o‘zining psixologikfiziologik holatini tartibga solishni bilmaydi. Yuqorida bayon etilganidan kelib chiqib, kommunikativ kompetentlik dinamik hosila bo‘lib, o‘z rivojida ikki bosqichdan o‘tadi: umumiy va kasbiy kommunikativ kompetentlik (bunda shaxs rivojlanishining ma’lum bosqichidan ular birgalikda mavjud bo‘ladi), shuningdek, darajadan darajaga rivojlanishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Kommunikativ o‘zini o‘zi takomillashtirish maqsadi aniq, ammo motivlar turlicha bo‘lishi mumkin. Insonparvar yo‘nalgan o‘qituvchi uchun kommunikativ o‘zini o‘zi takomillashtirish nafaqat o‘zi uchun o‘zini o‘zi yaxshilashda, balki samarali o‘zaro munosabatni amalga oshirishning asosiy sharti sifatida kechishi kerak bo‘lib, bu bolalarning rivojlanishiga, ularning individualliklari va o‘ziga xosliklarini saqlashga yordam beradi. Shuning uchun kommunikativ o‘zini o‘zi rivojlantirishda amaliy mashg‘ulotlar katta ahamiyatga egadir. Bo‘ljak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari amaliy yondashuv orqali kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil qilishning metodik ta’minotini ishlab chiqishni taqozo qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kulikova, O. V. (2012). Psixologiya va Ta'lim: O'qituvchining Kommunikativ Kompetentligi.
2. Sokratov, A. A. (2015). O'qituvchi va O'quvchi o'rtasidagi Muloqot: Psixologik Asoslar.
3. Abdurakhmonov, T. (2018). Ta'lim jarayonida Psixologik Yondashuvlar.
4. Mamatova, N. (2020). O'qituvchi Kompetentligini Rivojlantirish: Psixologik va Pedagogik Asoslar.
5. Jalilova, S., & Rahimov, B. (2021). Maktabdagi Muloqot: O'qituvchilar uchun Psixologiya.
6. Arziqulov D.N. Kasbiy kamolatning psixologik o'ziga xos xususiyatlari. Psixol. fan.nom. diss...avtolyoihai. - Toshkent: 2002. -22 b.
7. Karimova, M. O., & Saidullaeva, A. R. (2020). Pedagogical basis of the use of universal and national values in the spiritual and moral education of children in the family. PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology, 17(7), 8547-8555

Research Science and Innovation House